

Dr. Kőrösmezey László

RECSK

Kalandozásom története
az AVH bugyraiban

DR. KŐRÖSMEZEY LÁSZLÓ

RECSK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

DR. KŐRÖSMEZEY LÁSZLÓ

RECSK

Kalandozásaim története az AVH bugyraiban

1950. augusztus 16. - 1953. szeptember 12.

Országos Széchényi Könyvtár

Ezt az írást szeretettel ajánlom elsősorban kedves feleségemnek, fiaimnak és unokáimnak, továbbá minden hozzám hasonlóan gondolkodó jó magyar embernek.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

1. Így kezdődött

Egy meleg augusztus eleji délután Miklós öcsém édesanyámmal beszélgetve, elmondta, hogy egy karcagi emberrel találkozott, aki azonban nem volt szimpatikus neki. Akkor miért barátkoztak? – tettem fel a kérdést anyámnak. A kérdésre két hét múlva kaptam meg a választ. Akkor ugyanis kajakozni mentem Miklóssal. Ő elmondta, hogy Bajomi Misi, akkori osztálytársa és annak Ausztriába szökött apja kérésére az angol hírszolgálatnak akartak adatokat szolgáltatni. Amikor látta, hogy ellenzem a kalandot, megpróbálta azt jelentéktelennek feltüntetni, sőt az egész ügyet már idejét múltnak mutatni. Sajnos már késő volt. Guts Józsi bácsitól, kedves kollegámtól hallottam, aki egy házban lakott Bajomi Misivel, hogy Misi eltűnt. Talán az Ausztriába szökött apja segítette kijutni. Ezt a hírt meghallva, Miklós már rosszat sejtett és még az nap nekilátott valami titkos írással írott lapok fürdőszobakályhában történő elégetésének.

Egyszer csak csengettek. Én nyitottam ajtót. Az ajtóban egy rossz külsejű fiatalember állt és Miklóst kereste. Miklós nem ismerte. Az is zavarban volt, azt akarta elérni, hogy Miklós menjen ki vele. Miklóst hiába bíztattam, hogy beszéljenek. Miután Miklós nem állt kötélnek, a fickó távozott.

Újabb csengetés. Belódult négy bőrkabátos. Kettő elvezette Miklóst, kettő házkutatásba kezdett. Első álmukból felvert szüleim döbbsen nézték a történeteket. A két bőrkabátos dolgozott, minden meglátott papirost begyűjtöttek, köztük az én diplomámat is – tiltakozásom ellenére. Megtalálták Blazsek Bandi barátomnak az államosítás előtt nálunk elrejtett manikűrkészletét is, de azt egyelőre hagyták. Látták a fürdőszobában elégetett papírok pernyéjét is, de azzal nem tudtak mit kezdeni. Egy idő után visszaérkezett a Miklóst begyűjtő két bőrkabátos is. A kutatást a másik kettő is abbahagyta, és a begyűjtött holmival együtt engem is magukkal vittek. Szüleimmel aláírtak egy papírt, hogy semmi értéket nem vittek el velünk együtt. Utólag tudtam meg, hogy a Bandi barátom manikűrkészletét másnap vitték el.

Engem az Andrássy út 60-ba vittek Itt egy darabig a folyosón hagytak állni, a fal felé fordulva, azután bevittek egy nagy terembe, ahol már több éjjeli pillangó és rossz kinézésű férfi - természetesen fal felé fordulva - , nagy némaságban ült. Engem is a fal mellé ültettek ugyanígy. Itt töltöttem rabságom első éjszakáját 1950. augusztus 16-án.

Másnap újra autóba ültettek és a Rákóczi utat keresztezve, láttam a Metropol Szállóból az ÁMTI székházzá alakított épület felé igyekvő kollegákat, akikhez egy nappal korábban még tartoztam.

Új helyem a Csokonai utcában levő épület pincéjében kialakított betonpadlós zárka volt, amelyben egy padlóra helyezett szalmazsákon kívül semmi sem volt. Gondosan ügyeltek arra, hogy minél kevesebbet lássunk és halljunk mindarról, ami körülöttünk történik. Ennek ellenére, az volt az érzésem, hogy Miklósék valahol a közelben lehettek elhelyezve.

Minden óvatosság ellenére hallottam két ÁVO-s suttozva

folytatott beszélgetésének tartalmát: az egyik elmondta, hogy valamilyen továbbképzés alkalmával kutyanyelvet kellett kitöltenie, amelynek egyik kérdése az volt: mi a különbség a rádium és a rádiusz között. Megnyugodhattam, hogy ilyen szellemi színvonalú kiképzést kapott őrzőink vannak.

Itt tartózkodásom alatt egyszer vagy kétszer kísérték fel az emeletre, ahol egy viszonylag udvarias modorban dolgozó nyomozó hallgatott ki, akinek lényegében azt mondtam el, amit jelen írásom is tartalmaz. Sem verés, sem kényszerítés nem volt, legfeljebb némi szemrehányás és a történetek helytelenítésének elvárása. Egy hétig tartottak a Csokonai utca pincéjében, azután átvittek a Markó utcai börtön egyik nagyméretű zárkájába. Ebben a terem központjába állított ágyon és az egyik sarokba beépített W.C. kagylón kívül más nem volt.. Rengeteget gyalogoltam ebben a teremben fel és alá, az aszfalt padlón kirajzolódtak nyolcas alakban járkálásom nyomai. Egyszer, talán kétszer is elvittek kihallgatásra és a vallomást tartalmazó jegyzőkönyv aláírására. Ebben semmi más nem szerepelt, mint az, amit már többször elmondattak velem. Nyugodtan aláírhattam. Az ÁVH-nál ugyanis szokás volt legalább havonta önéletrajzot íratni, hátha elszólja magát a vádlott és olyasmit vall be, amit addig elhallgatott. Nem tudom, hogy ügyünk többi vádlottját mennyire bántalmazták, de engem semmiféle atrocitás nem ért, őszintén szólva, minden várakozás ellenére.

Október 6-án jött el a bírósági tárgyalás napja. Akkor láttam meg, hogy ügyünkben 16 vádlott szerepelt, közöttük Gorka Pali egykori ciszter és Pályi Laci volt piarista diákok, öcsém barátai és évfolyamtársai, valamint Kovács Éva, akinek Gorka Pali udvarolt. A többieket nem ismertem, köztük voltak a karcagi fiúk. Bajomi Misi 13 évet, Miklós és évfolyamtársai,

10-10évet, Kovács Éva talán 9 hónap börtönbüntetést kapott. Megdöbbenem ezeken a súlyos ítéleteken, de ugyanakkor fellélegezhettem, mert engem felmentettek. Az elítélteket elvezették – persze nem beszélhettem velük – , engem visszaengedtek a zárkamba, ahol – 3 óra körül járt az idő – várt rám az ebéd, de az elbocsátás öröme ezt az ebédet feledhetővé tette. Szabadon mászkálhattam, nem törődött velem senki. Mikor azonban leértem a fogház portájára, megállított a portás és azt mondta, hogy várjam meg a százados elvtársat, az fog kiengedni. Székkel kínáltak, de egy idő után a székkal együtt a fal felé fordítottak. Kezdtem rosszat sejteni. A százados elvtárs este 8 óra körül érkezett meg. Szerinte szerencsém volt, hogy felmentő ítéletet kaptam, mert most készül olyan törvény, amely szerint családtagot, testvért is fel kell jelentenie annak, akinek tudomására jut, hogy az illető a „szent szocializmust” veszélyeztető tevékenységet folytat. (Máig sem született ilyen törvény.) Ennek híján biztosított arról, ami biztos: 6 hónapra internálnak. Ez volt százados tájékoztatása - két hazugsággal. Ezek után előállt egy rabomobil és kivitt Kistarcsára, a hírhedt internálótáborba. Ide takarodó és lámpaoltás után érkeztünk, de a kedvemért kivilágították az újonc szobát, ahol már vagy 15 sorstárs szendergett és felmászhattam az egyik szalmazsák nélküli priccsre, új helyemre, amely azért puhafából készült.

2. Az élet Kistarcsán

Itt ismerkedtem meg az igazi ÁVO-s mentalitással. Őrzőim különösen durva fickók voltak. Emlékszem az egyikre, amint félig a nyakán, félig az arcán egy tenyérnyi vörös anyajegy díszelgett, nem lehetett tudni, haragszik-e vagy csak mosolyog. Ő is, mint mindegyik, ordított valamiért. Ez a fickó egyik nap hétszer súroltatta fel velünk szobánk padlóját. Járatosabb szobatársaim azt mondták, hogy ez még jobb fajta, mert csak ordít, de tettetleg még nem bántott senkit. Egy másik zömök termetű - állítólag bokszoló - vadászkutyára emlékeztető ÁVO-s annyira gonosz természetű volt, hogy az újonc a pusztá rátekintéstől halálra rémülhetett. Erről utólag azt lehetett hallani, hogy az 1956-os forradalom idején annyira megrémült a várható számonkéréstől, hogy öngyilkos lett.

Szobatársaim közül emlékszem Kertész Gézára, aki korábban külkereskedő volt, egy Péter nevű hajósra, aki sokat mesélt világjáró kalandjairól, egy szabadkőműves tisztségviselőre, két vallásos zsidóra, akik csak azt ették meg az egyébként sem túlzott mennyiségű ételből, ami feltételezhetően megfelelt a kóser elkészítés szabályainak.

Az ÁVO-s parancsnok parancsának végrehajtásán kívül (pl. padlósúrolás) a fennmaradt időt beszélgetéssel, barkohba játékkal töltöttük s egyesek nyelvtanulással próbálkoztak.

Azok a szobatársaim, akik már régóta raboskodtak Kistarcsán, úgy beszéltek a korábban itt eltöltött időről, mint aranykorról, persze azokról az időkről, amikor még nem az ÁVH, hanem a szürke rendőrök felügyelték a tábort. Az ÁVH megjelenése vetett véget az aranykornak, amiben nekem már nem volt részem. De azért még valami megmaradt a hagyományos rabtartásból: havonta kérhattünk családunktól 1/2 kg cukrot, 1/2 kg szalonnát és 1/2 kg lekvárt. Sőt – mivel engem már nyáron fogtak el nem volt meleg holmim, egyetlen ingemet már ronggyá mostam – valami ruhát is kaphattam. Egy alkalommal beszélő is volt. De milyen! A teremben egymástól kb. 1 m távolságban két sor sűrű rácsot állítottak fel. Egyik oldalán a látogató - adott esetben az édesanyám -, a másikon a rabok jelenhettek meg, miközben a rácsok között ÁVO-sok sétáltak, megakadályozandó, hogy a családi dolgokon kívül más dolgokról is szó eshessen a felek között. Az ilyen körülmények között folytatott beszélgetésre talán 5 perc állt rendelkezésre. Elképzelhető, hogy milyen hangzavar, sokszor sírás lett úrrá a teremben és milyen szegényes információcsere alakulhatott ki a felek között, de legalább láttuk egymást.

Az újoncsházából egy bizonyos idő után áttettek egy kevésbé újonc szobába, ahol Kovács Guszti, egy kissé piperkőc miskolci sportoló volt a szobaparancsnok. Helyettese pedig Dillinger Dezső oktató, aki Király Ede műkorcsolyázó európa bajnok disszidálása miatt került ide. De itt volt Király Zoli, Ede bátyja is, aki az öccsét nem jól választotta meg. Az internált tisztségviselők általában valamilyen szolgálatért pl. besúgásért kapták tisztségüket.

Egy kedves bácsira is emlékszek ebből a szobából, meg Reigl Bandira, aki a Nyugati pályaudvari tulajdonos családjához tartozott. Vele álltam össze a karácsony előtt a szobánkba

érkezett újonc megajándékozására néhány „katona” lekváros, szalonnás, cukros kenyérkockával. Tudtuk, hogy ez a tettünk, egyáltalán az, hogy karácsony eszünkbe jutott nem lehet az ÁVO szemében jó pont, nem fog érdemként szolgálni, de úgy véltük, hogy ennél mélyebbre már nem süllyedhetünk. De bizony, ezek mégis kitaláltak még különbségeket, amint azt a következőkben látni fogjuk. Az, hogy ilyen cselekedet hogy jut az ÁVO tudomására már nem volt számunkra talány. Ezt a hírközlő szerepet a szobaparancsnok vagy helyettese látta el. Épp ezért – ha már lúd, legyen kövér – Dillinger papát is megkínáltuk néhány katonával.

Közben az élet folyt tovább. Kb. három hetenként megírtuk életrajzunkat. Időnként elvittek kihallgatásra, de ezek furcsán zajlottak. Megállt az internált a kihallgató – mondjuk a kutyafejű – előtt, a tanult módon. A kihallgató végignézett rajta, egy szót se szólt, aztán elbocsátotta. Utólag úgy gondoltuk, hogy így válogatták ki a fizikai munkára alkalmas munkaerőt. De az ÁVH gondolkozását sohasem lehetett logikával követni.

Év végén elterjedt a hír, hogy nagymértékű szabadulás várható. Ez a szó „szabadulás” jelentett szegény rabok számára mindent, de ez tudta okozni a legnagyobb csalódást is. Most valóban elkezdődött a mozgolódás. Betereltek bennünket, szabadulásra várókat a beszélőterembe – nevezhetnénk immár kijózanító teremnek is – itt egy csajka és egy evőkanál kivételével minden holminkat, ruhánkat le kellett adni és kaptunk helyette kiszolgált katonaruhákat, hosszú kincstári gatyát fehérneműként. Ha lett volna kedvünk és humorérzékünk, dicsekedhettünk volna tábornoki kinevezésünkkel, hiszen nadrágunk elejére és hátuljára megzubbonyunk, köpenyünk hátuljára is miniumos olajfestékkel 10 cm széles, élénkpiros csíkokat festettek „rangjelzésként”. Ezzel

próbáljatok megszökni! No, mindez persze nem a szabadulás felé mutatott. Sőt az az ijedtség kezdett elterjedni, hogy „nagy barátainkhoz”, a Szovjetunióba visznek. Jónak ítélte Princz őrnagy elvtárs – akinek a nevét kivételesen tudhattuk, és aki az internálótáborok legfőbb főnöke volt – hogy tájékoztatást adjon: itthon maradunk és Budapestről mintegy 100 km-re dolgozhatunk szabadulásunkért. A tábor helye a közlésben igaznak bizonyult, de a jó munkánkért járó kecsegtetés csak mézesmadzagnak, amit a későbbiekben annyit húztak el az orrunk előtt. A megsemmisítésünk volt az igazi cél, de mi azt akkor még nem tudtuk.

Ért egy személyes meglepetés is ruhaválogatás közben. Mohay Karcsi barátom és egyetemi évfolyamtársam kiáltott rám, hogy mit keresek itt. Ő ugyanis már régóta élvezte az ÁVO vendégszeretetét és én az elmúlt év nyarán meg is látogattam őt Kistarcsán – még a szürke rendőrök idején. Mi csak futólag beszélgethettünk, de az előttünk álló csaknem három év alatt ezt még pótolhattuk.

Az éj leple alatt sok-sok ÁVO-s kíséretében a HÉV vágányokra kitolt marhavagonokból álló vasúti szerelvényre felhajtottak minket. A szerelvény elindult északra, számunkra ismeretlen cél felé. Ezzel az aranhuezi akarom mondani a kistarcsai „szép napok számunkra véget értek. Ez január 4-én, 5-én történt.

3. Megérkeztünk Recskre

Hajnal felé megérkeztünk Recsk-Parád vasútállomásra. Nem volt még világos. Lezavartak minket a vagonokból, töméntelen ÁVO-s – még lovasok is – kísérték minket ordítva és biztatva fel a hegynek. Első pillanatban jól esett a friss mátrai levegő, sőt még a hegymenet is annyi bezártság után. Még a ránk kényszerített tempó se zavart. Úttalan terepen, toronyiránt haladtunk, 4-5 km megtétele után értük el a táborn, ahol már felépült barakkok vártak minket.

Először az almot kellett biztosítani a kiosztott szalmazsákok megtömésével. A töltő anyag törekes szalma volt. Az elkészített priccsek nem gyalult deszkából, hanem gyertyánfa ágakból készültek, meglehetősen egyenetlen felületet, emeletes ágyak fekvőfelületeit alkotva.

Sorba állítva többször megszámláltak bennünket és családokra osztottak. 5 fő volt egy család, minden család első embere lett a családfő. Az én családfőm Miski Karcsi, egy Péten dolgozó vegyészmérnök lett. A többiek: Tóth Géza, szerintem a nagymamája kedvence lehetett, már a pusztá léttől is kétszeresen szenvedett, mint a többiek. Csak ült az ágyán, fejét vakargatva, végtelenül szerencsétlenül. A cserkészlet és

a katonaság edzettjeként kifejezetten sajnáltam. Michalovits László, egy valódi pesti

vagány a harmadik, úgy hírlett, hogy talán rokona vagy talán csak névrokona az Akció Katolika már rég letartóztatott elnökének. Az ötödik családtag, Pató László, volt politikai tiszt, akit Kistarcsáról már szobaparancsnok helyettesként ismertem. Eleinte jóba voltunk, mert a Krisztinában nevelkedett, verbőcista volt és csak fenntartásokkal, mert nemcsak én tudtam róla, hogy besúgó. Egyszer, – jóval később – burkolt formában annyit mondott, hogy rólam nincs mit jelenteni, semmi okot nem adok rá. Erre büszke voltam! Egyébként ennek a fiúnak az arcán az idő múlásával olyan mérhetetlen gonoszság ült ki, hogy szinte félelmetes lett.

Az élet a táborban fizikailag kimerítő, lelkileg nyomasztó és kilátástalan, kétségbeejtő volt. Reggel még sötétben az ÁVO-s brigádvezető kinyitotta az este ránk zárt ajtót és beordított: „Ébresztő fel! Erre azonnal mozdulni kellett, hogy további durvaság be ne következzen. Kb. 200-an, két brigád kezdett egyszerre nyüzsgögni. 12 lavór állt rendelkezésre a bejárat közelében a padon tisztálkodás céljából. Vagy hozzájutott valaki vagy nem. Víz az internálótábor egyetlen csapjáról, a konyhaépületből lehetett hozni. Idővel minden barakkhoz kiépült a vízvezeték, sőt a csatornázás is. Barakkonként 3 vagy 4 függőlegesen álló csőbe lehetett pottyantani, falusi illemhelyek mintájára készült deszka ülőkével borítva.

Mivel az ÁVO-sok táborrésze magasabban helyezkedett el, mint a mi konyhánk, azért kezdeti időben előfordult, hogy az ő konyhájuknál nem folyt a víz, ilyenkor az ÁVO-s lekiáltott: „Zárd el a csapot!” Így vált ez a szólam a recskiek ismertető jelévé. Ha pl. két recski – persze a szabadulás után – vonaton utazva nem ismerte fel egymást, de valahogy ismerősnek tűntek

egymásnak, ez a felkiáltás biztonságos eligazítást adott.

Gyorsan következik a reggeli osztás . A szakácsok a barakkajtóig hozták kondérban a kincstári feketét vagy a rántott levest, miután kiosztották a napi kb. 750 g kenyeret. A család kenyerét osztani vagy vágni kellett, hogy az osztás morzsára pontos legyen – ki tudja honnan és miből – kvázi patikamérleget készítettek. Azután sorakozó és népszámlálás következett a két barakksor „közötti” udvaron”.

Azon a télen iszonyú sár volt a tábor területén. Gondoljuk el, hogy a csapadékos Mátrában viszonylag kis területen több, mint ezer ember taposta sárrá az agyagos talajt. A számlálás miatt, legtöbbször legalább fél órát ácsorogtunk a sárban. Az én brigádom az erdőnek vette az irányt a munkaelosztás eredményeként. Előttünk jártak a fűrészesek, akik a kiszemelt fákat kivágták és a fatörzseket 1,2 méteres darabokra „hosztolták”. Ezek a rönkök lettek később a kőbánya csillepályáinak talpfái. A mi feladatunk volt ezeket a farönköket rendezett depóniákba hordani. Általában két legény vett a vállára egy rönköt és azzal bukdácsolt, csúszkált a kijelölt lerakóhelyig a havas erdőben. Vigyázni kellett, hogy a nehéz rönköt egyik cipelője se ejtse le, mert abból könnyen lábtörés következhetett, amire több példa szolgált.

A munka folyt egész nap. Az ebédet a szakácsok kihozták az erdőbe. Az ebéd általában fél liter levesből és annál valamivel több főzelékből állt, hetenként egyszer kifőtt tésztából. Azon kívül, hogy az egy napra szánt ételmenynyiség kalóriatartalma nem volt több 1200 - nál, az elkészítés szakszerűtlensége is csökkentette az értékét. Hiszen a főszakács Lencsés „elvtárs” korábban gumigyári munkás volt, aki ki tudja, milyen érdemeivel nyerte el ezt a kiváló pozíciót. A tarhonyát pl. kifőzés előtt nem piritották meg, így az ragadós masszává

vált. Előfordult, hogy az osztó szakács olyan erővel vágta az „ürge” – így becéztek rabtartóink – kezében tartott csajkára a merőkanalat a ragacs kicsúszása reményében, hogy az kiesett a kezéből, pedig az igyekezett jól tartani. De az is megtörtént, hogy a merőkanál hagyta el a nyelét és repült a ragaccsal együtt az ürge csajkájába. Még így is a ragacst kedveltük a legjobban, mert ez csillapította legkedvezőbben az éhséget.

Az étkezés vált az egymással folytatott beszélgetéseink legfőbb témájává.

Meglehetősen vigasztalan és kilátástalan volt ez az élet, melynek egyetlen pozitívumát a korai sötétedés jelentette. Biztonsági okokból ugyanis már jóval a sötétedés kezdete előtt barakkjainkba tereltek minket. Naponta elmondhattuk Arány Jánossal: ”Mával is fogyott a földi kín.” Este még járt egy főzelék, aztán a megszámlálás. Ha jól sikerült, akkor csak mintegy fél órán át, ha nem, akkor jóval tovább kellett a barakkban felsorakozva ácsorogni. Ilyenkor került sor a cigarettaosztásra. Mindenkinek járt három szál, aki jól dolgozott és minden nap, annak hat darab. De akinek nem, annak semmi. Ez a cigarettával kínzás sokaknak okozott szenvedést. Én a nekem járó Patónak adtam, nem tudva akkor még besúgó mivoltát. Viszont mint családtag, csak ő dohányzott.

Februárban történt. Az egyik esti számlálásnál kiderült, hogy két fő hiányzik. Nagy izgalom, többszöri újraszámlálás. És a két hiányzó éppen a mi családunk tagjai. Több órán át álltunk sorba a barakkban. Őrzőink keresésükre indultak. Tóth Géza és Michalovics voltak a két hiányzó, akiről korábban már szóltam. A „nagy mama kedvence” nem bírta tovább ezt a nyomorúságos életet, inkább megkísérelte a szökést. A munka befejezése után kinn maradtak az erdőben. Recskről nem lehet ilyen előkészítetlenül, ilyen dilettáns módon kereket oldani. Amikor

meglátták a két soros drótkerítést, az összesen 9 méter írtást, 50 méterenként az őrtornyokat, inukba szállt a bátorságuk. Nem mertek, de nem is lehetett volna neki menni a biztos halálnak, inkább elbújtak az erdőben valami bokorba. Ott talált rájuk a brigádparancsnokunk – akit talán "Csepelinek" hívtunk – kutyája segítségével és aki azzal dicsekedett, hogy amikor megtalálta őket, úgy tett, mintha nem látná őket és fejükre lépve szöges csizmájával forgolódott rajtuk. De az igazi büntetés csak ezután következett, ami egyáltalán nem volt irigylésre méltó. A fogda akkor még csak egy 3 méternyi függőleges falú gödör volt kb. 5x6 m méretben. Ebben a gödörben – alján 10-20 cm vízzel - töltötték az éjszakát a büntetettek, miközben az őrzésükre rendelt ÁVO-s saját szórakoztatására énekelte őket. Időnként kimászásra bízta őket a sáros gödörből, de annak mindig visszapottyanás volt a vége. Másnap mehetek a bányába dolgozni. Két-három gödörben töltött éjszaka után hosszabb távon szökési kísérlet vádjával bíróság elé

állították őket, ami a recski vendéglátástól való megszabadulást jelentette. De a letöltött büntetés után Tóth Gézát visszahozták, Mihalovicsot többé nem láttuk.

4. A kőbányában

Megfelelő mennyiségű talpfa és talpfa anyag kitermelése és összehordása után, minket is a bányába irányítottak.

A munkakörülmények az egyiptomi idők munkamódszereire emlékeztettek. Számomra eddig ismeretlen eszközt, a „tróglit” használtuk. Ez nem volt más, mint két rúdra szerelt deszkák, melyekre a Zergéből (akkor még nem ismertük a fejtésre ítélt hegy hivatalos nevét, a Csákánykőt) kitermelt köves földanyag került. Két ürge egymás mögött felsorakozva, megfogta a rúd szabad végét és úgy vitték az anyagot a meddőhányóra. A kijelölt szinten indítva, nekiestünk a Zergének és elkezdtük bontani. A kitermelt anyagból – félretéve a használható követ – a meddőt a fejtéssel ellenkező irányba borítottuk. Így kialakult egy vízszintes plató, a bányaudvar, amely a fejtés előre haladtával és a meddő kihordásával egyre nagyobb lett. Az erősebb ürgék a fejtésnél dolgoztak, a gyengébbek a meddőt hordták. Az egyes brigádok egymás mellett dolgoztak kb. 10 méter széles sávban. A hasznosítható követ két brigád két kilós kalapácsokkal aprította zúzottkővé. Sok volt a feltört tenyér és az ürgék nem szoktak ilyen kemény munkához, no meg akadt baleset is mind a fejtésen, mind a kőtörésnél.

Én a tróglisok munkáját végeztem. Fejlődést jelentett, amikor talicskákat szereztek be a tróglík helyett. Ez hatékonyabbá tette a munkát, de semmivel sem könnyebbé. A bányaudvar egyenetlen talaján a jól megrakott talicska kereke bizony gyakran elakadt, és ha az ürge ügyetlen volt, akkor ki is borult. Ez persze alkalmat adott őrzőinknek a beavatkozásra. Minden csak ordítás formájában nyilvánult meg. De ilyenkor az internált brigádvezető sem maradhatott le és ő is késztetést érzett, hogy nyomatékosítsa főnöke megnyilvánulását, aminek valamilyen büntetés lehetett a következménye, mert az ürge nyilván szabotált.

Egy nyomasztó emlék idéződik fel bennem, ami azt hiszem a második télen történt. Mezőfi Karcsi – civilben egyetemi hallgató – a fejtésen dolgozott. Egy fagyott agyagos tömb, mint egy parányi erkély alakult a fejtés helyén. Úgy gondolta, hogy ha ezt a talán 1 köbméteres tömböt egyben választja le a sziklafalról, a napi munkáját teljesíti. Ráállt erre a tömbre és így akarta lefejtani a sziklafalról, mintegy feszítve maga alatt, a fagyott agyagot. A tömb végül megadta magát a csákány és a feszítővas erejének. Elvált a faltól és a bányaudvar talajára zuhant. Karcsi is leesett róla, de olyan szerencsétlenül, hogy az a lencse alakú hatalmas tömb mintegy rábillent a fejére és agyonnyomta. Társai hiába próbáltak, nem tudtak rajta segíteni

Ráczkövi Bandi az orvos, aki éppen kötöréssel volt elfoglalva, a kiabáló munkatársak hívására szintén a helyszínre érkezett, de sajnos Karcsin már nem lehetett segíteni. Mindez pillanatok alatt történt és mi, többiek csak a kiabálása lettünk figyelmesek.

5. Életmentés: Műszaki beosztásba kerülök

Nem tudom, mikor történt, három hónappal, talán fél évvel Recskre érkezésem után: egy civil férfi jelent meg az internált táborvezető (Schmall Jóska), no meg egy ÁVO-s kíséretében. Megdobbant a szívem, hiszen ezt az embert én ismerem!

Ez nem más, mint László Bimbi, a győri fiú, akivel együtt szerveztük az aláírásgyűjtést az egyetemi egyházközségben Mindszenty bíboros úr támogatására. Ő a negyedévesek egyházközségi képviselője volt, amikor én a harmadéveseké. De akkor nem mehettem oda, mert a bányában nem mászkálhattunk úgy, csak tetszés szerint. Kerestem az alkalmat, még későbbi látogatása során, hogy a közelébe férközhessenek. Adódott is, ő volt az Ipartervben a bányanyitás felelős tervezője. Akkor a kőbánya és a tábor közötti út tervezése miatt járt itt, és hogy, hogy nem, nem volt mellette ÁVO-s kíséret, csak Schmall Jóska. Bimbi is felismert és ajánlott a táborvezetőnek, hogy mint mérnököt alkalmazzanak engem is a tábor műszaki irodájában. És csodák csodája, valóban áthelyeztek a műszaki irodába, sőt egy időre az un. „buli-barakkba” is, ahol a brigádvezető, a műszakiak, a főszakács és más kivételezettek laktak. Ez a barakk sokkal igényesebb kialakítású volt, mint a

4-es számú barakk, ahol eddig laktam .A műszakiak közt lakott Németh Emil, aki civilben a kazincbarcikai gyárépítés rangos, de lebuktatott építész főmérnöke, Koch Hugó bátyám, a Meinel gyár főmérnöke,kiváló ember és kiváló mérnök, aki nem rang szerint, hanem műszaki súlya és tapasztalata folytán lett a főnökünk, és akiről még lesz szó a továbbiakban.

Ez az áthelyezés felért az életmentéssel, mert a nem fizikai munkavégzés mellett a kapott élelem a létfenntartáshoz elég volt. Ezen felül szabadon mozoghattam a táboron belül.

További kedves kollegák lettek a munkatársaim: Mérai Jóska építészmérnök, Rásonyi Papp Pista és Varga Pista építész-hallgatók. Legfontosabb feladatunk volt a hely rendszeres felmérése, abból a célból, hogy a bányászatban dolgozó brigádok termelési teljesítményét értékelni lehessen. A konkrét feladat egy kb. 20 méter magas, teljesen szabálytalan területen, 10 méteres szakaszon egy-egy brigád előrehaladásának a meghatározása. Ez egyszerűen keresztülvihetetlen feladat volt. Mi négyen mégis úgy végeztük ezt a munkát egy-egy mérővesszővel, mint komoly mérnöki feladatot. Úgy dolgoztunk, hogy négyünkön, Hugó bácsin és Rozsnyai Nándin kívül (ő egy idősebb honvédépítész volt) senki se sejtse, hogy szemfényvesztésről van szó mindnyájunk érdekében. Mi mégis komoly pofával csináltuk. Egyrészt függetlenül a valóságtól papíron, sőt az e célra hozatott milliméterpapíron dokumentálni tudtuk a brigádok teljesítményét, másrészt ez a munka mégis csak könnyebb volt a kőbányászatnál. Igaz egy-egy dekád végi elszámolás idején előfordult, hogy reggel lett mire a számításokkal és a rajzokkal elkészültünk, de megérte. Talán még némi tekintélyt is begyűjtöttünk hozzáértésünk „tudományosságának” látszatával az ÁVO-sok és besúgók elképesztően tudatlan primitívjei előtt.

A következőkben egy korábbi írásomat iktatom ide, amely részletesebben foglalkozik a felmérés kérdésével, és amely a Böszörményi Géza – Gyarmati Livia: „Recsk a kövek árnyékában” c. könyvben már megjelent.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

6. Történetek magunkról és az ÁVO-sokról

Sorsunkkal és körülményeinkkel foglalkozó írások következnek, amelyek önálló történetként is olvashatók, de a teljes műbe beépítve is jól jellemzik helyzetünket.

6.1. Túlóra Recsken

Alszik a tábor, de a buli-barakk műszaki irodájának ablaka még javában világít. Kik és miért virrasztanak itt. Mi olyan sürgős, amivel nem lehet megvárni a holnapot? Ez a fény és ez a virrasztás ennek a fegyelmezésben minden elérhető csúcst meghaladó táborban a rendet, a mindennapok rendjét bontja meg. Túl óra Recsken – ki hallott ilyet?

Valóban, itt egy kis csapat, a sorstól barátokká kovácsolt együttes dolgozik, nem is kis feladaton. A tábor munkáját értékelik, a kitermelt mennyiséget, amit az ürgék – ők, a táborlakók, őrzőik szóhasználata szerint – az elmúlt dekádban elhordtak a hegyből. Mert azt tudni kell, hogy itt nem is az elvégzett munka vagy az eredmény a fontos, hanem az, hogy az ürgék érezzék a hatalmat és folyamatosan érezzék, amíg a torkukon tartja a talpát. És a teljesítményt értékelni kell. Ez benne van a hatalom vérkeringésének minden sejtjében, ezt innen sem lehet kiiktatni, még ha nincs is értelme. Meg különben is fontos eszköz ez: el lehet bírálni, hogy ki az, akit

egy-két jutalomcigaretta ígéretével fokozott munkára lehet bírni és ki az, aki – hiába öreg vagy gyenge – nem dolgozik „jól” és akkor a hatalom öklét neki lehet engedni.

Ilyen feladaton, tehát életet vagy halált jelentő mennyiség kimutatáson dolgozik a kis csapat. Meg kell állapítaniuk, hogy melyik brigád, melyik csapata, hány köbméter földet termelt ki a Csákánykőből. Teljesítették-e a normát, ezek a testileg és lelkileg kizsákmányolt „nép ellenségei”, ki az, aki nem róttá le adóját – akár fiatal, akár öreg, akár egyetemi tanár, akár földműves, akár alkalmas a megerőltető fizikai munkára, akár nem, – a bálványnak, a hatalom keménykezű válogatott képviselői által irányított büntető bálványnak.

A kis csapat tagjai: Jóska, két Pista meg én tegnap felmértük a bányát. No, nem kell valami felsőrendű geodéziai műveletre gondolni, csak zollstock-kal.

Az ürgék tulajdonképpen egy kőbánya nyitását kezdték meg: egy elhatározott vízszintes síkon, talán 150 méterrel a Csákánykő csúcsa alatt – miután előzőleg kiirtották az erdőt – nekiestek a hegynek csákánnyal, lapáttal, kötőrő kalapáccsal, tróglival (hordsaroglya, két rúdra szerelt deszkák, amit két ember emel és szállítja rajta a földet, követ), hogy elhordják a kitermelt földet, követ, amit maguk mögé hánytak, úgy, hogy a megkezdett szint a lejtő irányában feltöltéssel folytatódott, és így kialakult egy vízszintes plató, amelyen a brigádok egymás mellett dolgoztak, hajcsárjaik parancsára versenyeztek. Mert milyen hajcsárdicsőség volt azé az ÁVH-s brigádparancsnoké, akinek a brigádja több követ fejtett ki a hegyből, mint a másik! A felmérők feladata az volt, hogy megállapítsák, hogy mennyit teljesítettek a brigádok, és ezen belül az egyes csoportok. Cövek jelölte meg, hogy hol tartott a fejtés egy dekáddal korábban és ettől mértünk. Hogy a cöveket ne tehessék arrébb az élelmes

ürgék, volt biztosító cövek is. De különben is, a felmérést igen komolyan és a körülményekhez képest szertartásosan végeztük. Bajtársaink jó része nem is sejtette, hogy ez a mérnöki felmérés, mit takar. Aki talán maga is rájött volna arra, hogy eleinte csak 4-5, később már 20 vagy még több méteres sziklafal a maga szabálytalan alakzataival mennyire nem mérhető fel egy mérővesszővel, az talán nem is gondolt vele.

A hegy tetején a büntetőbrigád dolgozott, ahol a felszínt közelítő sziklákat betakaró humuszt kellett elhordani, és ahol a terep szabálytalansága a felmérést még annyira sem tette lehetővé, mint a bányaudvarban. Élelmes bajtársak itt az ellenőrző cövekeket mozgatták, hogy ne legyen hiány az elszámolásnál. Az én felmérési területem legtöbbször ez volt. Láttam is, meg észre is vettem ezt a cövekáthelyezést, de a felmérés titokzatos precízirtású folytatásával és a feljegyzések komoly elkészítésével, amelyek kiterjedtek a rabtársak által előadott és ezért már nem látható kidomborodásokra is – ezekre nem ejtettem szót. Jó szót lehetett szólni, biztatást a fáradt kőfejtőknek, de a mérések komolyságának nimbuszát meg kellett tartani, hiszen csemege lett volna a besúgóknak, ha megsejtik, hogy mi négyen – és velünk Hugó bácsi rabtárs főnökünk – mit is csinálunk tulajdonképpen a mérések kiértékelése során.

Szívesen végeztem ezt a felmérést a hegytetőn. A brigádok általában kelet felől, a lankásabb oldalon közelítették meg a hegyen levő munkahelyet. Én nem velük együtt, hanem nyugat felől, a meredek oldal felől másztam meg a hegyet. Közben egyedül voltam: sem őrzők, sem rabtársak, csak csodálatos kilátás, a szabad világ látványa messze a minden kerítés feletti távolba. Néhány percre leültem itt. Ezek a percek teljesen és

csak az enyémekek voltak. Egy csepp valami, az egészen más világból. Ez az élmény többet jelentett minden vizsgáztatásnál: a bánya, a tábor, az emberek, a kerítés minden kicsinek, lényegtelennek tűnt. Egyedül a természetben, érezve, hogy a sok-sok őrtornyon és sok szöges drót kerítésen is túl, Valaki más, sokkal hatalmasabb is örködik felettünk, aki mellett a percmemberkéék annyira eltörpülnek.

Így sokkal vidámabban és a szívben szeretettel érkeztem a hegytetőre, ahol a vizsgáztatásból talán megérezhettek valamit a kétszeresen büntettek is, akikkel egyébként nem volt szabad beszélni sem.

A felmérés inkább terepjátszás volt. A munka akkor kezdődött, amikor vacsora után hozzáfogtunk a felmérés értékeléséhez. Nem volt ez veszélytelen játék. Meglátogattak időnként legfőbb uraink, az ÁVH -s nyomozók is, bár ez nem sok veszélyt jelentett, hiszen a műszaki dolgokhoz semmit sem konyitottak. Egyszer – emlékszem – bejött a Sísapkás. Maga sem tudta, hogyan viselkedjen: a megvetés „a nép ellenségei” iránt és a műszaki tudományok iránti babonás tisztelet harcolt benne és határozta meg viselkedését. A mi „jól” felszerelt irodánkban egy rajzszegevilla keltette fel érdeklődését, de közben vigyázott arra, hogy a kötelező durvaság ne oldja barátságossá érdeklődését. Mi a fene ez? – kérdi. Mondjuk, hogy ez a rajzszegek kihúzására használatos. Erre ő – benyomott rajzszeget nem találva – egy szeg kihúzásával próbálkozott, amely valahol az ablakfélfából állt ki. A rajzszegevilla erre nem alkalmas eszköz, amiről hamarosan ő is meggyőződött. Ebbeli véleményét röviden, de velősen és viselkedéskultúrájához méltó módon egy szóval fejezte ki: „Szar!”

Egy másik alkalommal ugyan ez volt a véleménye a szintező műszerről, amelynek távcsövébe belenézve az alakokat

megfordítva látta.

Sokkal veszélyesebb volt számunkra a Tamás Dezső meg a Körmöczi Gyurka jelenléte. Az előbbi valamilyen technikus volt, és bár a mi felmérési munkánkból sokat nem értett, de ő volt a műszaki dolgokért felelős, az egyik internált táborvezető, aki hatalmát mindig és mindenkiel szemben kinyilvánította. Jobban félték tőle, mint sok egyenruhás őrzőnktől, ő pedig valami gyanakvó ellenszenvet érzett mind a mi munkánk iránt, mind szemmel láthatóan a jól összebarátkozott kis csoportunk iránt. Körmöczi pedig, akit mi Zsuzsinak becéztünk egy jobb sorsra érdemes, három évet végzett mérnökhallgató volt, de betegsége – cukorbetegség vagy pajzsmirigytúltengés – következtében kóros hatalomvágyban szenvedett. Mivel nem volt érdemleges hatásköre, betegsége miatt privilegizált helyzetében kötelességének érezte a mi ellenőrzésünket. Szerencsére műszakilag tőle is távol állt a földmunkák kérdése és így jószerével az ő kellő félrevezetése elég volt ahhoz, hogy a felmérés-értékelés igaz története ne kerülhessen napvilágra.

Szép színes ceruzás ábrákat készítettünk milliméter papírra, a hegy különböző szelvényeiben készült metszeteiről. Ezeket dekádanként egymás után rajzoltuk és így plasztikusan elénk rajzolódott a hegy fogyása – egyenes arányban a rabok erejének a fogyásával. A dekádanként kirajzolt szelvények területe szorozva a szelvények távolságával adta az ott dolgozók által kitermelt és elszállított kő- és földkubaturát. Azt hiszem, nem nehéz elképzelni, hogy milyen korrekcióra volt szükség az először halványan felhordott szelvények ábrázolásában, hogy az éppen kíváncsi, de reális mennyiséget sikerüljön kihozni csoport számára, hogy ne legyen kevés, de túl sok se a kimutatott teljesítmény. És közben ügyelni az árgus szemű, de szerencsére kissé laikus ellenőrökre, hogy ne értsék, ne fogják

fel az elméletileg világos, de a szükségleteknek megfelelően módosított eredmények manipulált voltát. A

A hegy tetején folyó felmérés értékelése,- ha tényleges eredményt akartunk volna kapni – még nehezebb lett volna, viszont a fejtés – jobb ebben az esetben a meddő lekaparásáról beszélni - a szabályos alakzatokhoz nem hasonlítható idomokban folyt. Az itt elérhető teljesítmény

Nyilvánvalóan lényegesen kevesebb lehetett, mint amit a bányaudvarban megköveteltek. De ezt nem vették figyelembe őrzőink: ezt a nehezebb munkát a bűnözők közt is bűnösebbnek számító büntetőbrigádok végezték. Az elszámolás itt viszont könnyebb volt, mert az elhordott hegy alakját a rajzpapíron úgy vehettük fel: az elhordott alakzatot a valóságban senki nem rekonstruálhatta,.

Még egy valaki, a mi jóságos Pimpók papánk, Rozsnyai Nándi bácsi a tábor egyik internált főépítésze tudott a mi tíz naponként ismétlődő éjszakai kalandunkról, de ő még hallani sem szeretett róla annyira izgatta a kaland lehetséges kockázata. Ő csodákat tudott tenni gyorsan készülő színes ceruza vázlataival, mindent, ha kellett nyakatekert műszaki ÁVH-s kívánságot megvalósítható módon papírra vetett, de ez az éjszakai mesterkedés nem az ő idegeinek való volt.

Volt úgy, hogy már világosodott, amikor elkészült a számítás és az ötök nyugovóra térhettek. Aztán másnap kezdődött minden előlről: kezdett gyűlni az újabb dekádra való anyag.

Ezeknek a méréseknek a tróglík, majd talicskák után rendszeresített csillék vetettek véget. Ezek megjelenésétől kezdve a kihordott követ-földet a csillék számával ellenőrizték, nem volt tovább szükség a felmérésekre. Eleinte féltünk, nehogy jelentős eltérés adódjon a mért és számított, vagy a

csillékkal számolt teljesítmények között. De ennek ellenőrzése nem jutott eszébe senkinek, így baj sem lett előle. Befejeződött a felmérés hősi kora és nem beszélt róla többé senki.

Amíg működött ez a teljesítményszámítás, addig se tudta más, mint a már említett mérnök fiú és két idősebb kollegájuk, hogy itt a táborlakók érdekében az erre kiválasztottak virrasztva dolgoznak. Azóta ketten idegenre cserélték hazájukat, az idősebbek végleg elhagytak bennünket, már csak ketten ismerjük e kemény idők sikeres történetét.

Jelen írás azért készült, hogy ez a parányi epizód is hozzájáruljon a mozaikokból összeálló, immár letűnt, de felidézésre retteneivel együtt történeti korszak megismeréséhez.

Ha már itt tartunk és kétségbe vonjuk őrzőink műveltségét, álljunk elő olyan példával, amely bizonyító érvényű. Kétségtelen, hogy voltak kivételek és ezektől elnézést kérek. De a többség kritikán alulinak volt minősíthető. De mit is lehetne várni olyan lényektől, akiknek a lelki igényessége csak addig terjed, amennyit ebben a táborban betöltött foglalkozás, a durva légkör, az ordítózás kielégített. Hugó bátyánknak „Kulákkal” folytatott beszélgetése jó példa erre.

Ez az írásmű is korábban készült részlet újra felhasználása.

6.2. „Kulák” műveltsége

Amikor a tábori műszaki iroda indult, és az eddigi kizárólagos ácsceruza és cementzsák papír használata helyett – ha nehezen is –, de bevezették a kisiskolás ceruza és iskolai füzet használatát, akkor történt az alábbi eset. Mivel őrzőink nevét nem ismertük, külsejük vagy valamilyen tulajdonságuk alapján mi neveztük el őket. A műszaki iroda felügyeletét köpcös, fekete hajú és sötét tekintetű ÁVH-s látta el, akit a K u l á k névvel illettünk és aki modorában és kedélytelenségében talán a leggorombább volt őrzőink között.

Amikor Hugó bátyánk a műszaki iroda mind szakmai, mind emberi vonatkozásban a legkiemelkedőbb, de e posztra ki nem nevezett vezetője belépett Kulák irodájába, ő az íróasztalnál terpeszkedett, szemben az ajtóval. „Mit akar?” – kérdezte nagy mogorván. „Parancsnok úr jelentem, beléptem az irodába, kérek ceruzát és papírt” – hangzott Hugó bátyánk válasza. „Minek az magának?” – mordult rá vissza Kulák. „Felmérések elvégzéséhez, számítások készítéséhez stb... – mondta Hugó bátyám.

Látta Kulák, hogy bármennyire nehezebbre esik i, ha már az ő hivatalát így elindították, tennie kell valamit. Kihúzta az asztal fiókját, komótosan kivett belőle két füzetet és két ceruzát. Az egyik füzetet kinyitotta és írásra készült az egyik

ceruzával. „Hogy hívják”- mordult megint Hugó bátyánkra. „Koch Hugó” – hangzott a válasz. Kulák elkezdte írni és amikor látta, hogy Hugó figyel, a másik pracliját az írás elé lökte. Kicsit elkésett a mozdulattal, mert Hugó látta az írást: kohhugó – így . Aztán megállt. Ránézett Hugóra és mordult újra: „Semmi Lajos, semmi József csak egyszerűen kohhugo?”

Azt nem tudom, hogy ezután a beszélgetés hogyan folytatódott, de azt hiszem, az már nem is érdekes.

Ne legyünk igaztalanok, ezek az őrzőlegények bizonyára mást, a saját szakmájukat tanulták, ahhoz értettek. Műveltség nehezebben ragadt rájuk, de mindenhez nem érthetnek. Ha a saját szakterületükön, pl. a nyomozásban kellett helytállniuk, ahhoz biztosan jól értettek.

E tekintetben is csalódnunk kellett.

Álljon itt ezt bizonyítandó egy korábban megfogalmazott történet.

Országos Széchényi Könyvtár

6.3. Nyomozás a recski táborban

Vasárnap nem volt kivonulás a bányába. Ez a tábor életében már bizonyos fejlődés, bizonyos konszolidációs fok elérését jelentette. Ez a fok nem volt olyan magas, hogy ne dolgoztunk volna, de azért nem vonultunk ki a bányába. Körlettakarítás folyt.

Ezt a munkát nagyon nem szerették az internáltak. Többnyire céltalan lötyögés keretében kellett rendet rakni, terepet rendezni, vagy a bányából behozott lapos kövek segítségével az udvar burkolását végző kőműveseknek segíteni. Inkább a foglalkozás tudata, mint munkavégzés volt a vasárnapi bosszantás célja. Az a veszély állt fenn, hogy senki sem tudhatta, hogy mikor ordít rá valamelyik őrzőnk, mikor minősíti ácsorgását vagy látszattevékenységét lógásnak, amikor valamit mégis tennie kell a nagyobb veszély elhárítása érdekében.

Ez a tevékenység a lakóbarakkok, a konyha, a fürdő, a raktárbarakk, a buli-barakk (az internált vezetők lakhelye) körzetében, tehát a lakókörzet területén folyt.

Amint később kiderült, nem mindenki találta céltalannak ezt a körletrendezési tevékenységet, hanem nagyon is konkrét feladatot talált magának. Hogy-hogy nem, eltűnt ugyanis ezen a csendes vasárnap délelőttön 10 kg kolbász és 10 kg zsír. A tettesek a raktárbarakk oldalát feszítették fel, így hatoltak be

az épületbe. Mikor ez kiderült, egy csapásra elmúlt a vasárnap délelőtt csendessége: mindenki a barakkjába, létszám, hipis! (Ez a magáncuccok átkutatását jelenti.) A vasárnapi ebéd helyett sorban álltunk barakkjainkban – és mint minden este is – számba vettek bennünket. Ez a számlálás kb. háromnegyed órát vett igénybe, és ilyenkor mindenkinek a barakkjában felsorakozva kellett ácsorognia. Ha valaki hiányzott vagy a számlálás rosszul sikerült, újra kezdték. Előbb-utóbb aztán rendszerint mégis sikerült.

Persze, most ez nem volt elég. Mindent végigforgattak a barakkokban: priccsek alatt, priccsek felett, a padlástérben, a mosdóhelyiségben – aztán már nem is volt más lehetőség. Mindezt tíz barakkban megismételték, aztán az egyéb épületekben. Mi meg csak álltunk és vártuk az eredményt. Közben faggattak bennünket. Ki járt arra, ki látta? Látni kellett, de igen, ne tagadjanak. De a zsír meg a kolbász csak nem akart előkerülni.

Délutánra egy váratlan ötlete támadt a nyomozóknak: a buli-barakk van a legközelebb a raktárhoz, az ott lakók a bűnözők. Bezárjuk őket, és amíg ki nem adják a tettest, addig így maradnak, még enni sem kapnak. A többi táborlakó pedig megkapta – úgy délután négy óra körül - az ebédjét.

Balga ötlet volt ez, hiszen bárki lehetett a tettes, de az internált vezetők, meg a mérnökök egy része, meg a főszakács, a normások egy része, akik kivételezett helyzetben voltak biztos, hogy nem kockáztatták kiemelt sorsukat némi ennivalóért és egyébként is, az, aki nem végzett olyan nehéz fizikai munkát, mint a kőbányászat vagy a kötörés, az nem volt olyan éhes, hogy ilyen veszélyes ügyletbe keveredjék. De hát vita nem volt, bezárták őket.

A dolog másik oldala meg az volt, hogy az internált

vezetőket - tisztelet a kivételnek – a táborlakók nemcsak, hogy nem szerették, hanem egy részük kifejezett ellenség volt, olykor veszedelmesebb, mint őrzőink. Legtöbben kárörömmel vették tudomásul szorult helyzetüket.

Másnap délben aztán jelentette a buli-barakk, hogy megvan a megoldás, vezessék elő a tettest: Hugó bácsiék ugyanis leültek és – mivel mást nem tehettek – elkezdtek józanésszel gondolkodni. Ki dolgozott vasárnap délelőtt a raktárbarakk körül? Az internált vezetők erre tudtak felelni: a büntetőbrigád. Ki az a büntetőbrigádban, aki ilyen tett elkövetésére szóba jöhet? Nem kellett sokat spekulálni: csak a Náci lehetett, az a rosszhírű, sokat látott, sokat próbált, tehát hétpróbás, az idegenlégiót is megjárt csavargó lehetett. De hát meg nem ehetett ennyi portékát, hová tudta eldugni, hogy az ÁVH nem talált rá? A barakkba nem, mert ott megtalálták volna. De akkor hová? Tán a természetbe, de erdő nem esett a lakókörszet területére. Voltak viszont vízlevezető árkok, vízmosások, melyek nem tűntek el a részleges tereprendezés során, gyalogút vezetett át rajtuk, gyaloghíd készült. Csak egy ilyen híd alá kerülhetett az inkriminált élelmiszer. – Eddig a logikus levezetés.

A nyomozók elővezették Ignácot és végig nézték a közelről a gyaloghidak alját. Megtalálták a kolbászt meg zsírt és a Náci bevallotta, hogy ő volt a tettes.

Hugó bácsiék – ezek szerint – még a nyomozásban is messze felülmúlták a hivatásos nyomozókat, akiknek mindez nem jutott volna az eszükbe.

Őrzőinknek három kategóriája foglalkozott velünk. A toronyban őrködő zöldhajtókások külön parancsnoksághoz tartoztak és nem érintkezhetek velünk. A brigádparancsnokok állandóan velünk voltak, hajtottak és figyelmeztettek. A

nyomozók voltak a legveszélyesebbek, ők a lelkünket szerették volna kikémlelni és irányították a besúgókat, rabnyelven: vamzereket. Ezeknél a szakértelem sajátos módon nyilvánult meg: a munkaidő végeztével a vádlottat felrendelték a parancsnokságra és egymással versenyben próbálták ki, hogy melyik tud nagyobb pofont adni. Azután szabták ki a fogdában töltendő büntetést. Akkor már nem a vizesgödör volt a fogda, hanem egy olyan építmény, amelyben 60x 80 cm-es cellákat alakítottak ki. Ebbe zárták a büntetésre ítélt ürgét egy vagy több éjszakára. Itt persze ülni nem lehetett, de még támaszkodni sem volt szabad, amire a szokásos kémlelőnyíláson át az ügyeletes őr felügyelt. Reggel mehetett az ürge dolgozni a bányába. A büntetés egy vagy több hétig is tarthatott, sőt gúzsba kötéssel fokozni is lehetett a kínzást.

Miért lehetett fogdába kerülni? A brigádvezető szerint megállapítottan gyenge munkáért, egy besúgó által meghallott kijelentésért, rémhírterjesztésért, újság vagy újságrész birtoklásáért, és még ki tudja, mi mindenért.

Egyik nap valami műszaki kérdésben összekülönböztem az egyik internált brigádvezetővel. Ez a fickó ÁVO-s is lehetett volna viselkedéskultúrája alapján. Este a Borzas, a főnyomozó hívatott a parancsnokságra. Fel voltam készülve a legrosszabbra, biztosan a Jecsmenik jelentett fel. Jelentkeztem Borzasnál. Szemben állt velem, végignézett rajtam. Elmehet – mondta. Máig sem tudom, miért hívatott, hogy úsztam meg.

7. Útépités, szennyvíztisztítás

A faluból a táborba vezető utat – a meglevő részek felhasználásával – az első táborba érkező transzport sürgős munkával, hevenyészve építette meg. Egy-egy szakaszai olyan meredekre sikerültek, hogy a tábort ellátó teherautók kezdtek tönkremenni. A parancsnokság a tábor mérnökeivel kívánta az újjáépítést megterveztetni és a táborlakókkal megépíttetni.

A Sísapkásnak nevezett nyomozó felállított néhány mérnököt – közöttük a román származású Nadabán Gyurkát, engem is, de nem minket, hanem az építész Mérai Jóska-t választotta ki az út megtervezésére. Jellemző a tájékozottságára, hogy Nadabánnak csak az út nyomozásához szükséges Boze műszernek a műhelyben elkészíttetés feladata jutott. Jóska jól járt, mert a táboron kívüli munkavégzés mindig izgalmas lehetőség volt. Ő egyébként jó műszaki érzékkel rendelkező fiú volt, akit mi az úttervezés rejtelmeibe könnyen be tudtunk avatni. Megjegyzem, egy ízben, már nem tudom miért, én is töltöttem táboron kívül, persze kellő őrség kíséretében egy napot és sikerült akkor érett vadkörtehez jutnom.

Az elkészült tervek alapján elkezdődhetett az út megépítése. De hát a biztonság! Nem lehet csak úgy, az építkezéshez szükséges sok embert kiengedni! Az ÁVO kitalálta a megoldást. Hordozható kerítést és hordozható őrtornyot készítettünk. Lefelé fordított V alakban összeerősített két faoszlopot egy harmadikkal megtámasztottuk. Sok ilyen

kerítésoszlopra már csak a szögesdrótot kellett rászögelni és már vihettük is ki a terepre magunkat és a munkába vett útszakaszt bekeríteni. Minden háromlábú oszlopot megragadott egy-egy ürge és elindult a kerítés, mint egy óriási százlábú a rendeltetési helyére. Az őrtornyot négy erős ürge vitte oda, ahova őreink kívánták. Egész mulatságos látvány lett volna mindez, ha nem lett volna ugyanakkor annyira tragikus is.

A műszakiak számára is sok munka adódott, hiszen a földmunkában gyakorlatlan kezek számára mindent ki kellett jelölni, meg kellett mutatni, az út szelvényét ki kellett profilozni. Úgy nevezett makadám utat építettünk és ez – megfelelő burkolattal kiegészítve – ma is használható.

A táboron belüli úttal kapcsolatban, egy ízben számomra is adódott egy kisebb konfliktus. A bánya bejárata előtt az út egy nagy patkókanyarral ért fel a bányaudvar szintjére. A patkóban levő magas töltés az építéskor készült kézi tömörítés elégtelen volta miatt megsüllyedt. Én kaptam a feladatot, hogy az egyik brigád dolgozóival javítsam ki a hibás útszakaszt. Akkor már minden műszaki munka irányítója Tóth András bányamester volt, akiről még lesz szó a továbbiakban. Vele, egy sovány, rossz kinézetű, nyiszlett, nyúlszájú emberkével gyűlt meg a bajom az útjavítás kapcsán.

Íme, egy korábban megörökített történet beszámolója az esetről:

7.1. Bagó

Egyhavasesős novemberinapon sok internált szorgoskodik a kőbányába vezető út nagy patkó kanyarulatában. Az egyik oldalon 6 méter magas feltöltés a kézi tömörítést nem tudta megbízhatóvá tenni és megsüllyedt. Hát persze, akkor se ez az időjárás javasolható az útpálya felbontására, de a parancs, az parancs. Neki fogtunk, hogy a bányából hozott homokkal feltöltsük a megsüllyedt szakaszt és a megsüllyedt útpályát újra elkészítsük.

Az én feladatomból volt a munka vezetése, a kívánt szintek kitűzése. Kordékon hozták a bányából a feltöltéshez az anyagot. De hát a bányában vagy kő vagy agyag volt található, homok csak véletlenül akadt a fejtéstől megbomlott egyensúlyú és ezért csúszni kezdő rétegek között. A bányahomok vékony rétegben a csúszó felület közelében volt található és azért meglehetősen nedves, elázott állapotban. Mire a fiúk a bányában felrakták a kordéra, az a ráhulló havas esővel tovább nedvesedett, tejfel sűrűségű, a ló mozgásától hullámozó sárra változott. Hát ezt nem építjük be a töltésbe útjavítás céljából – mondtam – és elküldtem a kordést, hogy öntse ki valahol ezt a használhatatlan anyagot. Igazán megfelelő anyagot nem tudtak hozni, legfeljebb tűrhető, de két kordéra való ki kellett borítani.

Egyszerre csak ordítás hallatszott az út alsó szakasza felől, ami egyre erősödött. Jött Bagó – legalább is így hívtuk mi Tóth bányamestert -, aki a munka civil építésvezetője volt. Megbízható ember volt, bírta az ÁVH bizalmát, és hogy e bizalmat megtartsa, sokszor rálicitált őrzőinkre az internáltak feletti hajcsárkodásban. Lehet, hogy neki sem volt könnyű helyzete, mert tőle is elvárták, hogy ne kedveskedjen a rabokkal, bár hivatalosan nem is szólhatott bele a munkafegyelmi dolgokba. A kőbányászathoz bizonyára értett, de az építkezések vezetése, amihez viszont csak kevésbé értett, túl nagy feladatot jelentett a kicsi, cingár, kicsit nyúlszájú emberke számára.

Hugó bácsi, a műszaki iroda rabvezetője, kiváló és nagy tapasztalatú mérnök nagyon jól tudott vele bántani. Jött Bagó gondterhelten, hogy ezt vagy azt kellene csinálni. Lekuporodtak valahová és Hugó bácsi elmondta a megoldást csak úgy, csendes beszélgetés formájában. Bagó megértve a megoldást, visszamondta, mint a saját elképzelését, sőt utasítását és megnyugodva távozott.

Megjelenését a patkókanyarban nem ez a nyugalom jellemezte. Zengett az erdő, hogy az ő homokját kiborítják, azért fizeti a fuvart, meg így meg úgy. Ki adta ezt az utasítást? Közöltem vele, hogy sajnos folyékony iszapot nem lehet az úttöltésbe beépíteni és én küldtem el a kordést. De hogy az ő fuvarja, így meg úgy, Kitépem a bajszát – ordította, és öklét az államra nyomta.

No, ez azért már több mint sok, amit Bagó megengedhet magának, és felbőszülve kihúztam magamat a kis ember mellett: ha ez tettelegesen nekem támad, hát felkapom a gallérjánál fogva, aztán kiabálhat, amíg az egyenruhások odaérnek. Erre aztán nem került sor. Bagó látta, hogy ez már túlzás lenne, és felragadva egy fadarabot, egy ott ácsorgó

rabtárs ellen fordította – így vezetve le a mérgét – mondván, miért nem dolgozik.

Így mindketten megúsztuk – főleg én – a komolyabb következményeket és az iszapot sem kellett az úttöltésbe beépíteni. A nagy patkó azóta is áll, és a bánya személyforgalma, sőt az azóta bekövetkezett változások miatt a teherforgalma is – ami nem a kőbányai drótkötélpályán át halad – ezen bonyolódik le.

A tábor szennyvizének a tisztítóberendezését Rozsnyai Nándi bácsi tervezte és a rendelkezésre álló eszközökkel meg is valósította. Mire én műszaki lettem, a berendezés már működött. Kissé szokatlan volt, hogy a csepegtetőtest töltete dróttal összekötött rőzsekötegekből állt. Én kiegészítést javasoltam Nándi bácsinak: tegye a csepegtető test terhelését egy billenő-vályuval lökésszerűvé és meg is rajzoltam a billenővályut. Az asztalosok elkészítették, megfelelő helyre beépítették és az elkezdett működni. Ha sok volt a szennyvíz, a vályú nagy zajt csapva szaporán működött és az ÁVO-sok bosszankodva figyelték az ördögi masinát: nincs ott senki és mégis gyanús hangok hallhatók a szennyvíztisztító telepről. Az, hogy milyen vízminőség hagyta el a tisztítótelepet, örök rejtély marad.

8. A szökés és következményei

A tábor területén kívül is szükség volt bizonyos létesítményekre, amelyeket velünk építtettek meg, persze erős géppisztolyos őrség kíséretével. Ez a lehetőség adta az ötletet, a tábor életét leginkább felkavaró esemény, a szökési kísérlet megszervezésére.

Az ötletet az a körülmény is segítette, hogy a készülődők között többen az ÁVO-sok ruháit kezelő szabóműhelyben és egyéb műhelyekben dolgoztak. Így módjuk volt az ÁVH-s ruhák közül egyet kiválasztva, a szökésben részt vevő beöltöztetendő őr számára azt elkészíteni. Mások meg azon ügyeskedtek, hogy fából egy géppisztoly utánzatot készítsenek, ugyancsak a kikísérő őrutánzat számára.

A szökés történetéről mások, így az abban részt vevő Michnai Gyula – Zsül – nálam hitelesebben beszámol könyvében. Engem inkább az érdekel, hogy minket, többieket, hogyan érintett mindez. Hát bizony erősen.

Egy békés vasárnapi tábortisztogatás közben hirtelen riasztás törte meg a csendet. Barakkjainkba zavartak minket. Létszám és újra létszám. ÁVH-s őreink a szokottnál is durvábbak. Ordítanak. Megtapossák a barakk egyik sarkába

terelt rabokat. Híre terjed, hogy heten ÁVH-snak öltözve kivonultak a táborból, mintha a robbanószer raktárhoz mennének. A robbanóanyag fontos kelléke a kőbányászatnak, de ez az anyag nyilván nem volt a rabok közelében tárolható. Egy időben valóban jártak kőművesek a raktár építése céljából. A robbanó anyagot civil lőmesterek alkalmazták, a mi bányából való távozásunk után. A robbantáshoz szükséges lyukfúrást mi végeztük. E szakmai kitérő után, visszatérve, lássuk, mi történt a megbolydult táborban. A parancsnokságon is nagy volt a nyüzsgés. Mi meg – ki tudja, honnan – halljuk a híreket. Az ÁVH körülvette az egész Mátrát. Leváltják a táborparancsnokot és néhány nyomozót. Híreket hallunk, de ebédet egyelőre nem kapunk. Leváltják a főszakácsot, az új főszakács, Nagy Sándor, állítólag fél zsidó létére a Hitler Jugendnél volt szakács. Az ellátásunk még szűkebb lett, de a minőség ugrásszerűen javult. Nagy Sanyi értette a mesterségét. Őrzőink durvasága állandósult. Azokat, akik a szökevényekkel baráti vagy bár milyen, esetleg priccstársi kapcsolatban voltak, csúnyán megverték. Dénes Pistát, aki a piaristáknál egy osztállyal járt alattam, munkaképtelenné verték. Járás helyett csak csoszogni tudott, hetenként átlag kétszer epilepsziás roham jött rá. Amikor aztán a szökevényeket visszahozták, azokon kiélhettek brutalitásukat. A hét közül hatot elfogtak, a hetedikről azt hazudták, hogy menekülés közben lelőtték. Pedig a disszidált Zsül valóban kijutott nyugatra. Az más kérdés, hogy ott nem akarták elhinni beszámolóját és azt, hogy ilyen tábor létezik Magyarországon. Végül a Párizsban élő Clemanceau rokonságú nagynéni igazolta és akkor állítólag hatszáz nevet olvasott be volt rabtársai közül a Szabad Európa Rádióba.

Hat társát visszahozták a táborba megveretni vesszőfutas formájában volt rabtársaikkal, hogy azután elítéljék őket a

szökési kísérlet miatt, valahol letöltendő börtönbüntetésre. A vesszőfutáshoz aljas, rabtársai szenvedésén röhögni hajlandó, válogatott társaság jelentkezett - sajnos akadt épp elég - nem őrzőink jelöltek ki bárkit.

Egy ilyen kijelölés alkalmával Zimányi Tibor állt a kijelölő ÁVH-s mellett, és annyira félt, hogy rá esik a választás, hogy a válogatás néhány perce alatt megöszült. Máig nincs teljes ismeretünk arról, hogy hány embert és mennyire vertek össze, de az biztos, hogy a veréseknek halálos áldozata is volt.

A fenti elrettentő képek után némi enyhébb vigasztalást nyújthat az őrszemélyzetben beállott változás. Az új örök közül kettőről érdemes megemlékezni. Az egyik a „kutyás szaki”, aki egy kedves német vizslával érkezett, és aki kivételesen színes személyisége volt a tábornak. Amennyire embertelenek voltak őreink, annyira tudott ember maradni, ő. Csodáltuk, hogy szemben az eredeti őreinkkel, hogy kerülhetett, és ha már került, hogy maradhatott közöttük valami váratlan őskövület, ő. Egyes vélemények szerint civilben birkózó volt

Az újak között még egy elfogadható akadt, az, aki legtöbbször a rabtábor és az ÁVH-s körlet közötti őrbódében tanyázott, de róla nem emlékszem semmi érdemlegesre.

A másik említésre méltó új őrzőnk „Dücskő” volt, de ő, mint negatív alak tette magát hírhedtté. Ez a vadember azokat az idős, beteges rabtársainkat foglalkozatta, akikre a kőbánya munkaképtelenségük miatt nem tartott igényt. Nem tudom, kinek az ötlete volt, hogy a lakótáboron átfolyó, rendszerint száraz érre, völgyzárógáttakkal tavakat alakítsunk ki. Több hasznú létesítmények lettek e tavak: elsősorban hosszú időre, gyötrő munkalehetőséget biztosítottak a tábor invalidusainak, másodsor alkalmasak lesznek arra is, hogy az elhulló rabok

befogadásával megtakarítsák a külön sírásást. Harmad sorban – és ezt nem tervezték, ezt csak adatott, - külön az ÁVH-soknak és a tábor utolsó napjaiban nekünk is úszási lehetőségül szolgáljanak.

Mivel a tavak egy része erdős területre esett, nemcsak a földet, hanem a fák tuskóit, a „dücskőjüket” is - ahogy azt az itt dolgoztató brutális ÁVH-s nevezte - ki kellett ásni. Így azok az öreg és beteges rabok, akik már nem voltak alkalmasak a bányamunkára, a legnehezebb munkát kapták osztályrészüll ezzel a vad hajcsárral, „Dücskövel” súlyosbítva.

Valamikor tavasszal vezették be, hogy az őrség a keki ÁVH-s ruhát a fegyőrök szürke ruhájára cserélik. Közben új táborparancsnokot kaptunk, egy apró, atyáskodó öregember személyében, aki egy foltos pónilovat és vigasztaló szavakat hozott magával. A mi körülményeink semmit sem változtak, csak a kontraszt nőtt a látszat és a valóság közt.

De mégis, valami változott: a barakkokban elszaporodtak a bolhák. A földes barakkokban kiirthatatlanok voltak. Este, lefekvéskor rátámadtak az emberre és nem volt menekvés. Én például egy este kimenve a mosdóba, 34 bolhát öltem meg a kincstári hosszú szárú gatyában. Ilyenkor sietve vissza kellett bújni a takaró alá és gyorsan elaludni, még az újabb bolhahullám előtt. Már igazán csak ez hiányzott.

9. Építési munkák a kőműves brigáddal

Bölcsföldi Lajos, egy idősebb, egykori szocdem (szociáldemokrata) vezetésével működött egy kőműves brigád. Ezek mellé kerültem műszaki irányítóként. Jól összeszokott, dolgozó és – amennyire lehetett – vidám társaság voltak. Ma is szívesen emlékszem rájuk; megpróbálom név szerint is felsorolni őket:

Bölcsföldi Lajos, mint jobboldali szocdem került Recskre;
Bajsa Bandi repülősofoktató, itt normás;

Kobilárcsik Frici egykor hajós;

...Radványi Ferenc dr. jogász, itteni nevéen „Slúgó”;

Gortva Gyula egyetlen igazi kőműves, csalódott párttag;

Hernek Bandi volt repülősof tanuló, itt vasbetonszerelő;

...Porpáci Ottó

Énekes Jóska szorgalmas cigányfiú;

Korc Laci nagyon kedves, szinte lányos kosárfonó.

Remélem, nem hagytam ki senkit. Ezzel a társasággal együtt dolgoztam a 2. számú siklónál, elsősorban a kitűzést és az építési pontosságát ellenőrizve. További munkánk volt a vasszerkezetű kötélpálya feladóállomás beton alapjainak elkészítése, majd pedig a kötélpályaoszlop alapjainak betonozása táboron belül, aztán pedig kívül is.

A siklóépítésnél drámai eset történt. A pályatartó táмок és a felső feladóállomás elkészülte után a pálya használhatóvá vált, de mivel egy végleges, széles nyomtávú berendezés beszerzése szóba se került, ideiglenesen felhelyeztük a sikló ferde pályára a két, a bányában használatos csillepályát. A csillék így persze ferdén álltak a pályán, sőt ágaskodtak is, így tiltakozva a szabálytalan felhasználás ellen. Erre ládákat csináltattunk és azokat kővel megrakva, az ágaskodó csillékre akasztottuk ellensúly gyanánt. A kővel megrakott csille az egyik pályán szépen felhúzta a másik pályán álló üres csillét. Porpáci Ottó fenn állt a feladó betonján a fék mellett és élvezte, hogy a csillék helyettünk dolgoztak. Egyszer csak – ki tudja, miért - az üres csille horga kiakadt és erre a megrakott csille nagy sebességre kapcsolva rohant lefelé a pályán, míg az elszabadult horog saját kötélén ugyanazzal a sebességgel repült felfelé. Mindez másodpercek alatt történt. A horog és a kötél az első platón álló Ottó nyakára tekeredett. Dermedten néztük, de Ottó állt, sőt mosolygott. A kötél leránthatta volna vagy szerencsétlen esetben a fejét is levághatta volna. De nem, amikor a horog a kötél végén elérte Ottót, a megrakott csille kirepült pályájáról, kiborult, a kötél is elvesztette energiáját és elernyedten lógott Ottó nyakán.

A jó Isten akkor még nem kívánta Ottó életpályáját megszakítani – gondoltam és mondtam az úgy 50 évvel későbbi búcsúztatásakor a gyászmiséjén.

A kőműves brigádnak is és nekem is legnagyobb munkánk az út és a Tarna patak ferde keresztezésébe tervezett, táboron kívüli vasbeton híd volt. A tervet, mint típustervet az UVATERV-től kaptuk. Komplikált ferde területek zsaluzása az ebben gyakorlatlan fémmunkásokból lett ácsok számára csak úgy vált elkészíthetővé, hogy én a sok ferde területet síkba forgatva

megadtam nekik. Nagy munka volt, ábrázoló geometriából, de jól sikerült. Bebetonoztuk a alaptesteket a megfelelő tuskékkal és ráállítottuk a két támpillér zsaluzatát szembe egymással. Kontrollként megmértem a két támpillér távolságát és akkor libabőrös lett a hátam, mert a fesztáv 5 cm-rel kevesebb lett, mint 5 méter. Csak én tudtam a bajt, senkit se avattam be a részletekbe, a kőművesek közül. A baj az volt, hogy a híd már lehajlított fő vasai nem fértek így be a pályalemezbe. Mivel ez épp a munkanap befejezésekor derült ki, volt időm gondolkodni a megoldáson és megbeszélni az esetet Hugó bácsiékkal. A tét nagy volt, mert ha az ÁVH megsejt ebből valamit, szabotázst kiált és akkor, jaj nekem.

Megegyeztünk, hogy a két támpillér zsaluzatát 5 cm-rel távolabb húzatom az alaptesten, a tuskékat kissé elferdítettetem, és a baj elhárul. A széthúzás műveletét még a kőművesek is helyén valónak találták, nem is beszélve őrzőinkről. A hídépítés folyt tovább, a támpillérek bebetonozásával minden huncutság láthatatlanná vált.

A pályaszerkezet zsaluzása, sőt alsó fővasszerelése is elkészült. A pályalemez bebetonozásához folyamatos, kétműszakos munkára lett volna szükség, de ehhez a táborparancsnokság nem adta hozzájárulását. Mind ez ősszel történt és már csak az utolsó fázis, a pályalemez bebetonozása volt hátra. Őrzőink beszüntették a kinti munkát. Most újra aggódni kezdtem, hogy a hidat tartó sűrű állványzat a patakmederben áll és a tavaszi hóolvadás nagy vize elmossa az állványzatot, a híd pedig beomlik. Mindenféle rendelkezésemre álló építési naplóba beírom ezen aggályomat, de ez a kutyát sem érdekli.

A híd és az állványzat kibírta a telet és hősiesen állt tavasszal is. A hidat civil munkások fejezték be és áll ma is.

10. Megrázó történetek

Fogságom ideje alatt – hála talán az egészséges mátrai levegőnek – egyszer sem voltam beteg, az egyetlen szakállfertőzést leszámítva. Emlékezetem szerint két, közülünk kiválasztott legény látta el a mintegy 1400 szakáll gondozását. Az egyikről, a Takács nevűről tudom, hogy egy magasabb beosztású tűzoltótiszt volt.

Mivel a tábori élet különösebb higiénéről nem tudott gondoskodni, már az is nagy szó volt, hogy a fürdő felépülte után hetenként egyszer lezuhanyoztunk. Az arcom egy részén, a szőrszálak tövén gennyes göbök keletkeztek. Hunyadi Sándor bácsi vett kezelésbe és csipesszel elkezdte az elgennyesedett szőrtüszőket kihuzigálni. Nem volt túl kellemes, de végül is Neomagnol vizes oldatával – az itt rendelkezésre álló egyetlen fertőtlenítő szerrel kiegészítve – két hét után a kezelés eredményes volt. Sándor bácsi kikötötte, hogy az akkor éppen megnövesztett huszáros bajuszkámat, gyógyítása feltételeként, vágjam le.

Megígértem, és miután fizimiskám visszanyerte hagyományos formáját, a kis kackiást le is vágtam. Sándor bácsi mégsem volt megelégedve, mert a máig is megtartott hagyományosat is sokallta.

Fogságom három éve alatt egyetlen fizikai inzultus ért. Valamit piszmoxtam a szennyvíztisztítónál, amikor megszólalt

a vacsorához hívó gong. Nem hagytam rögtön abba a tevékenységemet, de valahonnan előkerült a „Babaarcú”, szőke, kékszemű ÁVO-s és nyomatékot adva sürgetésének, utánam rúgott csizmás lábával. De mivel én akkor már futásban voltam, alig ért hozzám. Úgy-e kedves többiek, akik nagy verések vagy akár maradandó sérülések emlékével gondoltok vissza az ÁVH bugyraiban eltöltött időre – talán még haragusztok is rám a fenti elbeszélés miatt. De bennem ezen eset kapcsán tudatosodott a teljes kiszolgáltatottság ténye. Nem a fizikai, hanem, a lelki tényező ébresztette fel bennem ezt az érzést. Igen, azt tehettek velünk, amit akartak. Velünk nem kellett elszámolni és a többség, a túlnyomó többség nem az én példámon tapasztalta meg, hanem saját véresre vert bőrén, hogy mit is jelent primitív, sokszor gonosz emberek kiszolgáltatottjává lenni.

A sok fájdalmas eset közül álljon itt néhány példa.

Kiss Dani – korábban joghallgató – egyik megerőltető nap fáradtságos munkája után elkeseredetten azt találta mondani, hogy „itt fogunk megrohadni.” E „sértő” kifakadást meghallotta és jelentette egy besúgó. Dani estére már a fogdában találta magát, ahol „Vipla”, a különösen kegyetlen, csupa villogó vipla fogakkal kidekorált verőlegény gúzsba kötötte és oldalára döntötte. A fogda folyosóját egy vaskályha fűtötte. Dani összekötözött kezével ennek az izzó falu kályhának esett neki. A fogdában már az égett hús szaga terjengett, amikor Vipla hajlandó volt Danit a kályhától elmozdítani. Cipónyira dagadt kézzel és 40 fokos lázzal Danit kénytelenek voltak Budapestre kórházba küldeni, mert helyben az orvosok nem tudtak vele mit kezdeni. Dani megégett két ujját a hozzátartozó kézközépcsontokkal együtt a cinikusan viselkedő rendőrorvos eltávolította és a szemétkosárba dobta. Így a szörnyű fizikai

fájdalmat az újjak elvesztése lelki megrázkódtatással is súlyosbította.

A szökést követő megtorlás kapcsán beszámoltam már Dénes Pista megkínzásáról, álljon itt egy további sors beszámolója. Ennek az esetnek szenvedő alanya Módly Pista bácsi, Győr városának akkor már idős egykori rendőrkapitánya.

A kollektív kínzás egyik eszköze volt, hogy a napi hajszolt és megfeszített munka után – az egyébként helyes és szükséges térburkolásához válogatott követ, vagy a barakkok fűtéséhez szükséges tűzifát kellett a vállra venni és a lakókörzetbe behordani. Egyik nap történetesen hasábfát kellett hozni. Kerekes György, egyébként nem is ÁVO-s, ő is rab, Modly Pista bácsi brigádvezetője, amiért a napi munkába már amúgy is kimerült, idős, halálosan fáradt Pista bácsi túl vékony hasábfát hozott magával, büntetésből, amikor a legtöbben már priccsükön próbálták magukat regenerálni, Pista bácsit, vállán egy hasábfával a barakkok körül hajszolta. Szegény öreg pihegve botladozott a teher alatt, teljesen kifulladt. Az ezt követő éjszakán hörgése, majd elcsendesülése adta tudtul, hogy megszabadult minden szenvedéstől és visszaadta lelkét Teremtőjének.

A fenti esetek csak példák, talán a legismertebb példák, de hisz az összes táborlakó, ha elmondaná saját kalandját, amely Recskig vezetett, érdemben csupa ilyen, vagy hasonló történetet hallhatnánk. Ezek közül sokkal megismerkedhetünk a Recskről készült videoszalagok és DVD-k megtekintésével.

Nagyon szép példája a szeretet sikerének – még Recsken is - Tabódy Pista esete, aki egy Horthy unokának volt huszárfőhadnagyként a vőlegénye. Pista levelezett külföldön tartózkodó menyasszonyával és ez elég volt ahhoz, hogy internálják. Régi lakója volt már a táboroknak, jó fizikuma

lévén jól bírta a kőbányászást is. Valamiért mégis a fogdába került. Egy alkalommal „Vágottnyakú” (nevét a nyakán levő forradás miatt kapta) volt szolgálatban. Azt kérdezte Pistától, hogy fordított helyzetben, hány bőrt húzna le róla? Pista azt felelte, hogy semmit, mert ő keresztény, amely szerint minden embert szeretni kell és ő szereti is a parancsnok urat. Erre dühös lett Vágottnyakú, jól összeverte Pistát, belökte cellájába, mert mindez a fogdában történt. Őrségváltás után még kétszer megismételte a kérdést, a válasz és az ő reakciója ugyanaz volt. A harmadik kérdéshez Vágott nyakú seprűnyelet is használt és már Pista is fogcsikorgatva fogta vissza magát. De a harmadik kérdésre is a szeretet hirdetése volt a válasz. Erre azonban már Vágottnyakú nagyon elszégyellte magát és vajas kenyérből, valamint zöldpatrikából álló tízóraiját felajánlotta Pistának, noha ez nagy szabálytalanság volt. Ettől kezdve, soha egy rossz szava nem volt Pistához, inkább védelmébe vette, ha szükség volt rá.

Még egy rabtársamról meg kell itt emlékeznem, bár semmilyen különösebb esemény nem fűződik a nevéhez. A fél zsidó Szilágyi Bandiről van szó, a tábor „Gizikéjéről”, aki ezt a nevet azzal érdemelte ki, hogy sokszor hívták fel a parancsnokságra gépelni és alkata miatt is, ami olyan gizikés volt. Elbeszélése szerint a német időkben annak köszönhetette a megmenekülését a Dunába lövéstől, hogy a sortüzet levezenylő SS tiszt előtt franciául szólalt meg és annak ez imponált és hazaküldte. Különösen kedvelt engem, ismerve világnézetemet is. Ma is őrzöm azt a spanyol feliratú Mária érmecskét, amelyet valahol a parancsnokságon a sárban talált és nekem ajándékozta. Bandit a táborban láttam utoljára, nem tudom hová sodorták őt századunk viharai.

11. Végjáték

Még sok mindenről lehetne írni, hisz az emlékezés közben egyre követelőzőbben tódulnak fel az emberben az emlékek. De egyszer csak el kell vágni az emlékezés fonalát: Hagyjunk valamit mesélő kedvünknek is.

Minden hírzárlat ellenére egyszer csak megváltozott valami. A légkör és őrzőink is. Aztán elterjedt a táborban Sztálin halálának a híre. Meg, hogy Rákosi megbukott és Nagy Imre lett az utóda. Mintha valami fény jelent volna meg rabságunk alagútja végén. Az ottani keresetünk terhére lehetett „spejzolni.” Kihallgatások kezdődtek. Fiatal ÁVH-s jogászok érkeztek és szokatlanul udvariasan viselkedve, sorra mindnyájunkat kihallgattak. Érdeklődésük tárgya volt: internálásunk oka. Furcsa volt, hogy ezt tőlünk kérdezték. Voltak, akikre sikerült olyan „bünt”ráhúzni, amely további büntetést vont maga után. A többség, így én is, - főleg felmentő bírósági ítéletem hatására – szabadult!

Ha jól emlékszem, július végén megszűnt a munka a kőbányában. A megsemmisítő tábor átalakult mátrai üdülővé. A barakkunk előtti legnagyobb tavat használhattuk úszómedenceként. Közben a létszám folyamatosan csökkent.

Naponta 8-10 fős csoportokban engedték ki a táborkapun át a szabadulókat. Előtte levehettük csíkosra festett rabruháinkat és egy nagy halom ruhából válogathattuk ki új civil öltözkűnk. Persze nem a sajátunkat, azokat már régen kiválogatták és értékesítették őrzőink. Más büntető intézményeknél meg kellett őrizni a rabok ruháit és értéktárgyait. Itt nem. Minket megsemmisítésre szántak, velünk nem kellett elszámolni, a mi ruháink szabad préda lehettek. A mi sorsunk, életünk Sztálin halálának, Rákosi bukásának és Nagy Imre, a táborokat megszüntető határozatának volt köszönhető. Ha még egy fél évig úgy folytatódik az élet Recsken, ahogy eddig folyt, tömegesen hullottak volna el az emberek, annyira leromlott állapotban voltak. A kihallgatók nem hiába vizsgálták a gyengébb egyedeket, az oroszoknál szokásos „fenék-hús-bőr tesztel”. Én is lefogytam, de korántsem oly mértékben, mint a fizikai munkások.

Szeptember 9-én én is kiléphettem a táborkapun és újra szabad lettem. Meg sem próbálom leírni azt az érzést, amit a szabadulás jelentett. Újra a magam ura lehetek! Nem kell minden szavamra, tettemre és talán még mozdulatomra is vigyázni.

A Keleti pályaudvaron édesanyám várt. Az előző nap szabadult Zsátos Kálmán tudta meg és - nagyon kedvesen - adta hírül anyámnak. Petőfit adaptálom: a nagy csarnokba toppanék és repült felém anyám, és én csüggtem ajkán szótlanul, mint gyümölcs a fán.

Befejezésül álljon itt egy nevetséges, de az ÁVH-ra és megbízhatóságára, ígéretei komolyságára jellemző történet.

11.1. Keserédes történet Recsken

A recski táborba vezető, hevenyészve készített első út, amely a tábor megközelítésének egyetlen köldökszínörja volt, tartalmazott olyan meredek szakaszokat is, amelyek a tábor ellátmányát szállító teherautók idő előtti tönkremeneteléhez vezettek. Ezért az ÁVH új út építését határozta el. A tervezést és a kivitelezést – takarékoságból – a rabként foglalkoztatott táborlakókkal kívánta elvégeztetni. Az általunk Sísapkásnak nevezett nyomozó (hiszen a nevüket nem ismertük) végigkérdezett néhány mérnököt civil foglalkozása felől: kultúrmérnököt, gépészmérnököt, építészmérnököt, és nem lévén kellően tájékozott ezen diplomák tartalmát illetően, az építészmérnököt ítélte az út tervezésére a legalkalmasabbnak.

Mérai Jóska rabtársunk fiatal építészmérnök volt, akit az ÁVH a székesfehérvári repülőtéren végzett bontási munkák irányításának kapcsán érdekesített vendégszeretetére. Ő kapta meg az út tervezésének feladatát, ami azt jelentette, hogy megfelelő műszerrel és két fogolytárssal a tábor és a falu között építendő utat nyomozza és tűzze ki. Ez izgalmas munkának ígérkezett, még akkor is, ha a három vagy négy féle csapatot ugyanannyi ÁVO-s kísérte. Jóska jó műszaki felkészültségű

ember volt, aki az útépítésben illetékesebb és felkészültebb kollegák tájékoztatásával ezt a feladatot jól el tudta végezni, és így több napon át módja volt a „szabad életbe” a táboron kívül beleszippantani. Az illetékesebb kollegák közé tartozott - rajtam kívül - egy Nadabán Gyurka nevű román származású mérnök, aki tényleges útépítő gyakorlattal is rendelkezett. Egyébként nem tudtuk, hogy került ide, nem volt barátkozó természetű ember. Az ő intenciója alapján készítették el az ezmester rabtársak az útnyomozáshoz szükséges egyszerű, de hasznos Bose műszert.

Az új út olyan nyomvonalon haladt, mezőgazdasági területek között, ahol a földjüket művelő falubeliek jelenléte nem volt kikerülhető. Így került Jóska látótávolságának útjába egy falusi asszony kb. 16 éves copfos kislányával, akik földjükön kapálgattak. Ez nagy élmény volt egy táborlakónak, akinek nőnemű személyt már hónapok, sőt talán évek óta látni sem lehetett. Az ÁVO-sok még beszélgetek is velük. Az asszony megkérdezte, hogy nem adhatna-e szegényeknek egy kis madárláttá ennivalót. „Nem kell ezeknek, bőven van ennivaló a táborban” - felelte az ÁVO-s. Szerencse, hogy a szabadban voltak és nem volt, ami rájuk szakadjon ekkora hazugság hatására. A kitűzési munkák során a civilekkel természetesen nem beszélhettek a rabok, de egymást szölongatva, a keresztnévük is elhangzott, ami a falusi hölgyek füléig is eljutott. A többszöri ilyen találkozások néma, de maradandó érzelmi kapcsolat kialakulását jelentették az internáltak és a falubeliek között.

Amikor az út építése elkezdődött, nem akármilyen látványban lehetett része bárkinek, aki közel került az építés színhelyéhez. Három lábakra erősített kerítéssel vették körül magukat, illetőleg a munkába vett útszakaszt. Minden kerítéslábat három „ürge” fogott és vitte a kijelölt helyre,

miközben véget szinte alig ért a százlábú látszatot keltett a menet. Hordozható őrtornyot is készítettünk biztonságunk védelme érdekében. Ezt a kivonulást a körülvett, de táboron kívüli munkahely elfoglalását persze az ÁVO-s had fokozott éberséggel, harsány parancsszavak ordításával és géppisztolyokkal kísérte. Természetesen ezt is hallhatta a csendesen kapálgató édesanya és lánya. A szintező műszer meg alkalmas volt arra is, hogy Jóska a szőke kislányt – ha fejfelé is – közelebb hozza és megcsodálja. Ez volt az élmény idillikus része.

Az ÁVO-sok – bár alapjában véve az ő életük sem volt gyönyörűség - a hét végeken lejártak a faluba szórakozni. Az itt is kiélt hatalmi pozíció okozta gyönyörűség kárpótolta életük sivárságát. Bejártak a falu kocsmájába, megfélemlítve a falusiakat, és amíg az alkohol nem durvította el viselkedésüket, a falusi lányokkal táncra is perdültek. Úgy látszik, a szőke copfos kislány a falu szépei közé tartozott, mert a tábor főnyomozója – a mi elnevezésünk szerint „Borzas” – többször is megtáncoltatta őt. Így összebarátkozva, nagy merészségre vállalkozott a kislány:

- Lehetne egy kéréssem?
- Mondja csak – volt a válasz
- Ismerek a táborban egy útépitőmérnököt, csak a keresztnevét ismerem, valami Jóska. Nem segítene valami kedvezménnyel ezen a fiatalemberen?

- De, bár nem emlékszem, hogy lenne Jóska nevű útépitőmérnök, inkább Gyurka. Mondta Borzas Nadapánra gondolva.

- Jóska, Gyurka, lehet, hogy rosszul hallottam a nevét, lehet, hogy Gyurka.

Borzas megígérte a segítséget. Meg is tartotta. Csakhogy

a segítséget egy ÁVH-s nyomozó másképp értelmezi. Nadapán Gyurkát három hét fogdával ajándékozta meg. Ez fél kosztot, éjszakai fogdát – 60x80 cm-es cellában állva – és nappal a szokásos munkát a kőbányában jelentette. Mindezt indoklás nélkül. Senki nem értette, hogy mivel vívta ki Gyurka a jutalmat. Szegény feje a három hét után még az átlagosnál is jobban kimerülve ténfergett a táborban.

Telt, múlt az idő. Meghalt Sztálin, nálunk Nagy Imre lett a miniszterelnök, aki megszüntette az internálás intézményét, így a mi táborunkat is. Ha nem is mindenki, de a többség szabadult. Így Jóska is. Naponta kb. 10-15 embert engedtek ki a kapun. Menjenek a recski vasútállomásra és onnan haza. Jóska társaival úgy érkezett az állomásra, hogy a pesti vonat indulásáig vagy még két órát kellett várnia. Gondolt egyet, hogy ne töltse hiába az időt, megkeresi azt a szőke kislányt és elbeszélget vele. A vegyesboltban kérdezősködve meg is tudták mondani a személyleírás alapján, hogy ez csak a Juli lehetett és azt is, hogy hol lakik. Nagyon megörültek egymásnak és elbeszélgettek. A kislány megkérdezte, hogy a Borzas vajon teljesítette-e az ígéretét.

- Milyen ígéretét?

- Azt, amit nekem tett a Jóska, vagy a Gyurka érdekében.

Mindjárt tisztázódott, hogy a vendég a Jóska, és a Gyurka részesült annak idején „kedvezményben”.

Ó, persze az ÁVO-sok így értelmezik a segítséget, ahogy Nadapán Gyurkával tették. Jóska nevetett, hogy legalább ő meg- úszta az ÁVO-sok kedvezményét.

A történet Németországban folytatódott, 1956-ban. Nadapán Gyurka is és Mérai Jóska is disszidáltak. Jóska Kaiserslautenben telepedett le. Járván az országot, talán Münchenben találkozott több volt recski rabbal is. Azok hívták

fel a figyelmét, hogy van ott még egy recski.

- Ki az?
- Hát Nadapán Gyurka.
- Ó, hát akkor szeretnék vele találkozni, mert van számára mondanivalóm.

Találkozva vele, Jóska megkérdezte tőle, hogy tudja-e, miért ült Recsken három hétig a fogdában. Hát eddig nem tudta, de Jóska felfedte számára is a titkot, aminek a középpontjában a szőke kislány állt. Azt a román nyelvű szitkozódást, amellyel Gyurka a történetre reagált, nem tudom, de nem is akarom rekonstruálni.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

12. Értékelés, számvetés

Nem merült fel számodra soha a kérdés, amikor hóban cipelted a farönköt, amikor sárban küszködve toltad a talicskát, amikor az ÁVO-sok a szökés okozta sikertelenségükben szinte elborult elmével ütlegettek, tapostak titeket, hogy miért kerültél ide, mivel érdemelted ki ezt a sorsot? Amikor eszedbe jutott, hogy szabadon élő kollegáid élvezik az életet, és a sok tanulás után felszabadultan szórakoznak, téged meg éjjel sem hagynak békén a bolhák. Amikor egy jó falat helyett a felhígított lekvárba gyömöszölted kenyered maradékát desszertnek, nem jutott eszedbe, miért érdemelted ki a recski rideg valóságot? És folytathatnám a kérdéseket.

Olykor engem is meglep, de nem, így sohasem vetődött fel bennem az isteni döntést mintegy számon kérő gondolat. Mi hát a válaszod erre a kérdésre?

Ma mintegy 60 évvel a történetek után a kérdésre a választ kétfelé bontva tudom megadni: mit jelent számomra Recsk és mit jelent nemzetünknek, sőt az emberiségnek?

Lássuk az első vonatkozást: józanésszel soha nem támadhattam volna az Úrra – és nem is tettem -, hogy miért

intézi sorsomat így, vagy úgy. Az Isten gondolatai nem a mi gondolataink. Jól példázza mindezt Wilder: Szent Lajos király hídjá c. könyve. De ott mégis meglepetés volt számomra, hogy az isteni gondviselés ilyen apró részletekkel, mint az én mindennapi gondjaim, is foglalkozik. Megtapasztaltam azt is, de a távlatban gondolkodást is. Ez utóbbi egész életemet megváltoztatta. Igaz, kemény próbatétel volt a beavatkozás, és akkor nem is láthattam értelmét, de mára minden világossá vált. Mi volt az, ami mint haszon mutatkozott új irányba állított életem számára? Megszabadított egy nem kívánt házasságtól. Ez volt az új irányba terelt élet legdöntőbb hozadéka. Egyebek: emberismeretre tanított, megismertetett jó barátokká váló fiúkkal. Talán furcsán hangzik: életem a táborban szinte az Úr tenyerén folyt. Az Úr angyala által arról is gondoskodott, hogy „lábamat, kőbe ne üssem”, vagyis ne érjen el hozzám az ÁVO-sok brutális keze. Ez a recski bajtársak között kivételes eset volt. Más megfogalmazásban és két mondatba sűrítve, így adhatom meg a választ a feltett kérdésre: kemény nevelés volt a tábor, de Jézus állandó jelenléte – persze csak jóval később ismertem így fel - számomra megkönnyítette a gyötrelmek elviselését. Következménye pedig életem új irányba terelődése lett.

A kérdés második felére válaszem egyértelmű: a sztálini embertelenség ország kormányzás szintre emelése, akár a hatalom megszerzése, akár megtartása érdekében teljességgel megengedhetetlen. Ezen erőszaknak egyik eszköze a koncentrációs tábor. A szovjet mintára épített recski tábor hazai prototípusa volt a haláltáboroknak. Mi ennek hazai sajátosságaival ismerkedhettünk meg. Megtapasztalt kigondolója, táplálója és terjesztője a kommunista ideológia. Mi magyarok ennek az ideológiának több árnyalatát is kipróbáltuk

és minden porcikánkkal elutasítjuk. Sajnos nálunk is vannak hívei, de csak haszonlesők, nyugaton pedig, azok, akik csak hírből ismerik, de saját bőrükön nem próbálták ki.

Feladatunk, hogy akik közvetlen érintettjei voltunk ezeknek a történelmi csapásoknak a nemzet, sőt az emberiség közömbös, sőt ellenérdekelt, felejtésre hajlamos hányadának emlékezetét ébren tartsuk. Ezért kell folytonosan hangoztatni, ismételni, napirenden tartani minden lehetséges fórumon. Az elmúlt 60 év embertelenségének egyik alighanem legkirívóbb példája a recski tábor.

„Ez a mi munkánk; és nem is kevés.”

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Csákánykői kőbánya, alsó szint
1965. október 10.

Csákánykői kőbánya, II.sikló
1965. október 10.

Csákánykői kőbánya, középső szint
1965. október 10.

Csákánykői kőbánya, felső szint
1965. október 10.

Tartalom

1. Így kezdődött	7
2. Az élet Kistarcsán	11
3. Megérkeztünk Recskre	15
4. A kőbányában	20
5. Életmentés: Műszaki beosztásba kerülök	22
6. Történetek magunkról és az ÁVO-sokról	25
6.1. Túlóra Recsken	25
6.2. „Kulák” műveltsége	32
6.3. Nyomozás a recski táborban	34
7. Útépités, szennyvíztisztítás	38
7.1. Bagó	40
8. A szökés és következményei	43
9. Építési munkák a kőműves brigáddal	47
10. Megrázó történetek	50
11. Végjáték	54
11.1. Keserédes történet Recsken	56
12. Értékelés, számvetés	61

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

